

ВИВЧЕННЯ НОРМ ЛЕКСИЧНОЇ СПОЛУЧУВАНОСТІ У ФАХОВІЙ МОВІ МЕДИКА ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Т.О. Лещенко

Дотримання норм лексичної сполучуваності, особливо в умовах білінгвізму, коли інтерференція російської мови в українську найвідчутніша саме у слововжитку, має особливе значення, адже грамотність висловлювання, володіння професійною лексикою, доречність вибору слова - це важливі компоненти фахової майстерності лікаря.

Вибір слова залежить від контексту. Ділове спілкування передбачає інтенсивне вживання термінів та професійної лексики. Але на тутешніх теренах мовної практики необхідно мати відомості не лише про термін, а й про його здатність сполучатися з іншими словами. Термін **контекст** (для слова) вживаємо у значенні "умови вживання слова". Треба пам'ятати, що зміст контексту (словосполучень, речень чи ширшого тексту) не дорівнює сумі значень лексичних елементів, з яких він складається. Отже, сполучуваність - це здатність слова вступати у зв'язки з іншими словами в тексті. Під впливом лексичних і граматичних обмежень сполучуваності у мові формуються усталені моделі поєднання слів. Тому розрізняємо лексичну (поняттєву) і синтаксичну сполучуваність, які тісно взаємопов'язані, скажімо: *дотримуватися гігієни, перебіг хвороби, перебувати на обліку, супровідні відчуття*.

Вивчення зі студентами-майбутніми лікарями особливостей лексичної сполучуваності фахових слів у потоці мовлення дозволяє підкреслити специфіку, національну своєрідність української мови. Адже саме сполучення слів викликають труднощі перекладу з однієї мови іншою, змушують підбирати еквіваленти не до окремих слів, а до виразів. Так, скажімо, українці з рідної іншими мовами "перекладають", росіяни "переводять", поляки "перетлумачують" (*przetlumaczyc*), англійці "передають" (*to translate*).

Ще яскравіше національна специфіка мови проявляється через сполучуваність слів у близькоспоріднених мовах, зокрема, в українській і російській. Порівняємо: брати участь - принимать участие, довести теорему - доказать теорему, перекласти текст - перевести текст. Бачимо, що, хоча в російській мові є слова брать, довести, перекладувать, а в українській - *приймати, доказати, переводити*, однак моделі сполучуваності цих слів у кожній із мов різні.

Продемонструємо можливості профілізації на прикладі матеріалу щодо сполучуваності дієслів та їхніх форм у професійній мові медика. Вивчаючи цю тему, підкреслюємо те, що всім дієсловом властива процесу-альність незалежно від їхнього значення. Дієслово як процес виражає динамічну ознаку дії та стану протягом їх тривання (*приймають пацієнтів, уживають ліки, їдуть на виклик, оперують своєчасно*). Досить поширеною дієслівною формою у фаховому мовленні є дієслово теперішнього часу зі значенням почасовості, яке стоїть у першій або третій особі множини (*я рекомендую, медперсонал звертається, ми вважаємо*). Теперішній час на позначення майбутнього вживається тоді; коли підкреслюється обов'язковість (*консиліум розпочинається о 15 годині*). Форми

власне наказового способу використовуються лише в усному мовленні; в писемній формі переважає інфінітив та описові лексичні засоби. Інфінітив надає висловленню категоричного характеру і вживається в різних інструкціях, рецептах (*ці ліки забороняється вживати дітям до семи років*).

Посилену увагу звертаємо на вивчення усталених словосполучень дієслівного типу, покликаних обслуговувати адміністративно-виробничі ситуації в практичній медицині. Це словосполучення типу *взяти до уваги, довести до відома, взяти за основу, брати участь, носити ім'я, мати характер (хронічної хвороби) вживати заходів, запобігати хворобі, ставитися до хворого, належати до групи інфекційних хвороб, установити діагноз/дійти висновку, дійти згоди, розпочати операцію та ін.*

Практично опрацьовуємо у вигляді виконання індивідуальних завдань навички кваліфікованого перекладу словосполучень із російської мови українською. Скажімо, звертаємо увагу на такі найуживаніші російсько-українські відповідники:

<i>Принести благодарность</i>	<i>Скласти подяку</i>
медперсоналу лікарні	медперсоналу лікарні
Принести вред	<i>Завдати шкоди</i>
собственному здоровью	власному здоров'ю і т. ін.

Формуємо у студентів навички розрізнення граматичних засобів української та російської мов, оскільки у багатьох фахових словосполученнях те саме (за значенням) дієслово в різних мовах може вимагати додатків у різних відмінкових формах. Наприклад:

<u>Російська мова</u>	<u>Українська мова</u>
<i>благодарить</i> врача	<i>дякувати</i> лікареві
<i>причинить</i> боль	<i>завдати</i> болю
<i>снабжать</i> медикаментами	<i>постачати</i> медикаменти
<i>нуждаться</i> в медицинской помощи	<i>потребувати</i> медичної допомоги

Задля вдосконалення професійної культури мовлення опрацьовуємо також набір україномовних засобів відтворення російських дієприкметників:

1. Прикметники з суфіксом -льн-: *средства обезболивающие* - *знеболювальні*, *прижигающие* - припікальні.

2. Іменники, що потребують після себе додатків у родовому, а не орудному відмінку:

<i>заведующий</i> отделением	<i>завідувач</i> відділення
<i>поступающий</i> в вуз	<i>вступник</i> до вузу
<i>работающий</i> в больнице	<i>працівник</i> лікарні

3. Складні іменники: *дублирующий* врач- лікар-дублер.

4. Активні дієприкметники минулого часу, що вживаються тільки з суфіксом -л-: *впавшие* щеки - *впали* щоки, *припухшие* веки - *припухлі* повіки, *пострадавший* - *потерпілий*, *вспотевший* - *спітнілий* та ін.

5. Підрядні означальні речення зі сполучником "що", "який": *заболевший-той, що захворів*.

Потужні можливості профілізації має і дидактичний матеріал індивідуального підсумкового контролю знань із цієї теми, скажімо, такі варіанти завдань для перекладу з російської мови українською:

Тщательно **произведите** гигиеническую **обработку** кожи у этого больного.-
*Ретельно **обробіть** шкіру в цього хворого.*

У постели этой больной **должен быть** индивидуальный сестринский пост.- *Біля ліжка цієї хворої **мусить бути** індивідуальний сестринський пост.*

Этот больной **должен находиться** под постоянным наблюдением. - *Цей хворий **повинен перебувати** під постійним наглядом.*

Больной **находится на лечении** по поводу...-*Хворий **перебуває на лікуванні** з приводу...*

Больной **нуждается** в хорошо сбалансированной диете.- *Хворий **потребує добре збалансованої дієти.***

Этот препарат **оказывает** жаропонижающее **действие**.- *Цей препарат **має жарознижувальну дію.***

Насамкінець хочемо підкреслити, що освітньо-виховні функції, які покладені на предмет "Ділова українська мова" в медичному вузі освітньо-кваліфікаційною характеристикою та освітньо-професійною програмою, переконливо визначають доцільність його вивчення та вагоме місце серед навчальних дисциплін на сучасному етапі розвитку вищої медичної школи України.